

З огляду на ефективність соціального підприємництва як інструменту вирішення багатьох соціально-економічних проблем, ця організаційна форма повинна розглядатись дієвий механізм розбудови соціального капіталу. Розвиток соціального підприємництва допоможе не лише розв'язати ці проблеми у період повоєнного відновлення, а й закласти основи нової моделі економіки на принципах європейських цінностей – інклюзивності, рівності та соціальної згуртованості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Офіційний портал Всеукраїнського ресурсного центру розвитку соціального підприємництва. Електронний ресурс. URL: <http://www.socialbusiness.in.ua>
2. Розвиток соціального підприємництва в Україні. Біла книга. Під загальною редакцією Валерія Кокотя. Київ, 2020. 113 с.
3. Супрун Н.А. Напрями та перспективи розвитку соціального підприємництва. Підприємство в Україні: історико-інституційний аналіз; за ред. д.е.н. В.В. Небрат ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Київ, 2019. 501-512 с.
4. The State of Social Entrepreneurship – Key Facts and Figures. URL: <https://www.socialenterprise.org.uk/all-about-social-enterprise/facts-and-figures/>

Вікторія НЕБРАТ

*Доктор економічних наук, завідувач відділу економічної історії,
Державна установа «Інститут економіки та прогнозування
Національної академії наук України»,
Київ, Україна
victoria_nebrat@ukr.net*

Назар ГОРІН

*Кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник відділу економічної історії,
Державна установа «Інститут економіки та прогнозування
Національної академії наук України»,
Київ, Україна
nazzar@ukr.net*

ТРАДИЦІЇ ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В АКсіОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ СУЧАСНОСТІ

Ключову роль в забезпеченні довгострокового економічного зростання та суспільного розвитку відіграють наука та інновації. Війна, розв'язана росією проти України, показала важливість сучасних технологій, наукової складової воєнно-оборонного комплексу для ефективного протистояння

ворогу, захисту мирних міст і об'єктів інфраструктури, досягнення технологічної переваги над противником. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, розгортання процесів глобальної цифровізації, динамізм структурних змін і переформатування міжнародних економічних відносин засвідчують постання економіки, що базується на знаннях [1, с. 240–241]. Цінність освіти, наукового знання, технічних винаходів і технологічних проривів не просто підвищується, а стає базовою. Спроможність економічної системи до генерування та впровадження інновацій визначає її життєздатність, конкурентоспроможність і перспективу.

Кожна національна освітньо-наукова система проходить тривалий етап розвитку і трансформацій, а нові здобутки мають під собою міцний фундамент, сформований впродовж років клопіткої науково-дослідної праці та її належного фінансового забезпечення. Після відновлення Україною незалежності національний науково-технічний потенціал був обумовлений радянською системою організації та управління науковими дослідженнями, яка була зорієнтована на модернізацію виробництва; ліквідацію науково-технічного відставання від розвинених країн Заходу; забезпечення економічної самодостатності держави, а у гуманітарному секторі була інструментом ідеологічного контролю за суспільно-політичним життям країни. Основними інструментами організації та державного управління науковими дослідженнями, що забезпечили формування науково-технічного потенціалу радянської економіки, були держзамовлення на проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт; обґрунтування та затвердження пріоритетних напрямів наукових досліджень; нормативно-правове впорядкування та фінансове забезпечення підготовки наукових кадрів; матеріально-технічне забезпечення та регулювання організації наукової діяльності, регулювання соціального складу та чисельності наукової спільноти; мобілізація наукового потенціалу країни на потреби індустріальної модернізації, створення ефективного військово-промислового комплексу, освоєння космосу, атомної енергетики, вивчення енергетичного та паливного балансу країни, пошуки шляхів найкращого використання природних ресурсів, розробки теорії та принципів створення нових машин, автоматичних та телемеханічних систем, інтенсивного розвитку радіоелектроніки, дослідження хімічних процесів тощо. Разом з тим, політизація науки та державний централізм в організації наукових досліджень зумовили її рух по екстенсивному шляху розвитку; пригнічували творчу ініціативу наукових кадрів; заперечували попередні

наукові здобутки; позбавляли доступу до сучасних публікацій світової науки; змушували дотримуватись партійних «настанов і рекомендацій»; не створювали матеріальної зацікавленості вчених у результатах своєї праці; зосереджували основний науковий потенціал країни на розвитку військово-промислового комплексу.

Адміністративний характер планової системи детермінував особливості радянської науково-технічної політики, яка була спрямована на пошук нових шляхів удосконалення господарського механізму та технічного переозброєння промисловості відповідно до завдань НТР. Труднощі із науково-технологічним забезпеченням модернізації виробництва та ВПК, відставання в процесах автоматизації та механізації технологічних процесів, страх зазнати поразки у Холодній війні з капіталістичними країнами, зумовили активізацію роботи із розширення розвідувальної та шпигунської роботи, спрямованої на нелегальне запозичення західних технічних і технологічних інновацій, промисловий шпіонаж. Обмеження свободи наукових і технічних працівників у виборі тем наукових досліджень, постійна підозра до їхньої діяльності, надмірна регламентація науково-дослідних робіт та політичний тиск зумовили уповільнення темпів виконання програм модернізації економіки. Екстрактивний підхід до творчих і креативних здібностей вчених проявився у створенні «шарашок» – конструкторських бюро серед засуджених. Попри те, що в Радянському Союзі наукова праця вважалась престижною, наукові винаходи та технічний прогрес відбувалися часто не завдяки, а всупереч державній науково-технічній політиці. Перспективні науковці в умовах тоталітарної системи часто зазнавали переслідувань.

В економічній науці насаджувались догматичні положення про переваги соціалістичної системи, зокрема, прогресивний характер загальнонародної власності, ефективність партійного керівництва загальносоюзною економікою; «відмирання» товарно-грошових відносин тощо. Радянська модель економічного розвитку передбачала повну заміну механізмів ринкової саморегуляції, капіталоутворення та конкуренції системою централізованого директивного управління. Упродовж 1930-х років ця модель була успішно застосована на практиці та отримала теоретичну інтерпретацію як «система соціалістичного господарства».

Наслідком жорсткої цензури та ідеологізації науки стала її штучна ізоляція від розвитку світової наукової думки, відбувся розрив з історичною спадщиною, а за політичним замовленням формувалась так звана теорія соціалістичного господарства. В умовах ідеологічного протистояння багато вчених були переслідувані та засуджені, а

перспективні напрями наукових досліджень затавровані. Водночас бракувало серйозних політекономічних досліджень і теоретичних напрацювань для реалізації планів господарського розвитку та системних суспільно-економічних перетворень. Для виконання цих завдань у 1936 р. було створено Інститут економіки АН УРСР як бойовий підрозділ радянської академічної науки. Проте політичний тиск обумовив особливі умови наукової роботи. Головними критеріями оцінки дослідницької діяльності була відповідність ідеологічним установкам та партійним завданням. У радянській системі організації науки насаджувалися цінності пристосуванства, кон'юнктурщини. Заохочувалися не талант і творчий пошук, а посередності, якими зручно управляти і які «правильно розуміють лінію партії». Це, своєю чергою, призвело до формування хибного соціального консенсусу, моделей поведінки, орієнтованих на виживання.

Пострадянське покоління науковців все ще продовжує бути носіями світогляду, сформованого тоталітарною системою. Досі існують традиції покликання на авторитети замість наукової аргументації положень; намагання слідувати усталеним і загально визнаним істинам, замість креативного і революційного пошуку нових знань; орієнтація на російські чи західні концепції, а не переосмислення та збагачення національних надбань. Національна ідентичність була фактично позбавлена визнання і гордості за українську науку та інтелектуальну спадщину. Наслідком є суспільна зневага до наукової праці, а на державному рівні – скорочення фінансування наукових досліджень і постійне намагання зменшити мережу науково-дослідницьких осередків і структур. Успадкована система організації та фінансування наукових досліджень виявила свою обмеженість. Разом з тим, комерціалізація та імітація стали сучасними проблемами розвитку науки та наукового забезпечення технологічних, економічних та управлінських рішень.

Передумовою вирішення імперативних завдань України в боротьбі за свою державність і майбутнє нації є спроможність «віднайти способи реалізації власного інтересу в мінливих умовах формування нового світового порядку» [2, с. 16]. Тому необхідні ґрунтовні наукові розробки в галузі сучасної геополітики, міжнародного права, світової економіки та міжнародних відносин. Для проведення ІІСО та підриву єдності українського суспільства ворог взяв на озброєння фальсифікацію історії, знищення національно-культурної спадщини, розмивання національної ідентичності українців. Отже зростає цінність історичної науки та історичної пам'яті. Цінність науки сьогодні в реаліях України полягає в

збереженні життів (медицина, фармація, розмінування територій), покращенні якості життя (аграрна наука, біологія, екологія), створенні безпечного, комфортного та інклюзивного життєвого простору (архітектура, планування міст, переоблаштування робочих місць, нові технології будівництва, утилізація результатів руйнувань та знищеної військової техніки), забезпеченні перемоги і справедливого миру (розробка нових зразків високотехнологічної зброї та розмінування територій). Успішний розвиток наукових досліджень допоможе Україні вистояти і перемогти, повернути вимушених переселенців і мігрантів додому та створити країну, в якій домінує сила права і повага до людської гідності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Відбудова для розвитку: зарубіжний досвід та українські перспективи : монографія / [редколегія, голова – д.е.н. В.В. Небрат]; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Електрон. дані. К., 2023. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/Reconstruction-for-development.pdf>
2. Відновлення та реконструкція повоєнної економіки України : наукова доповідь / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Електрон. дані. К., 2022. 305 с.: табл., рис. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2024/04/Vidnovlennja-ta-rekonstrukcsja-povojennoji-economiky.pdf>

Вікторія МЕЛЬНИЧУК

*Кандидат філософських наук, доцент,
Поліський національний університет,
Житомир, Україна
vikam1804@gmail.com*

ЦІННІСНІ ЗАСАДИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

В умовах нового етапу євроінтеграції України важливим є дослідження сутності даного процесу задля розуміння його підґрунтя та перспектив реалізації в українських реаліях. Варто звернути увагу, що Європейський Союз є об'єднанням держав, яке ґрунтується не лише на економічних та політичних засадах, але й світоглядних та ціннісних.

В цьому контексті особливої значущості набуває створення спільної системи ціннісних орієнтацій, на основі яких відбувається формування європейської ідентичності. Всі члени ЄС поділяють спільні цінності, засобом для їх розвитку стало забезпечення демократичних прав та свобод людини, верховенства права у всьому європейському просторі. Механізмом розповсюдження європеїзації виступила інтеграція, створення